

ЗА РЕАКЦИИТЕ СРЕЩУ ПЛАГИАТСТВОТО У НАС

Проф. д.философ.н. Ангел Стефанов

Институт за изследване на обществата и знанието – БАН

e-mail: angstefanov@abv.bg

ON THE REACTIONS AGAINST THE PLAGIARISM IN OUR COUNTRY

Angel Stefanov

Summary

I present at the beginning some clear cases of plagiarism, and then come to the conclusion that this immoral act is being quite rarely penalized in Bulgaria. The claim is defended that plagiarism is an act which breaks ethical norms, notwithstanding whether it is imposed on with a juridical sanction, and that the part of the Criminal Code that considers acts of plagiarism must be substantially amended.

Key words: plagiarism, ethical norms, reactions against plagiarism.

Да погледнем в началото към няколко типични примери за реакции срещу установени случаи на плагиатство, или по-скоро за отсъствие на такива. Ето краткият разказ на Стефан Кривошиев (2008: 10 – 110), който можем да прочетем на страниците на списание *Актуална нефрология*:

„В обзор за забавяне на прогресията на хроничните бъбречни заболявания дума по дума бяха преписани текстовете от слайдове на две мои лекции, изнесени 2 – 3 години по-рано. Разбира се, обърнах се към ръководството на Българско нефрологично дружество. В проведените разговори всички бяха съгласни, че това е плагиатство, че така не се прави наука и т. н. и т. н. Определени бяха трима рецензенти, които представиха своите становища на заседание на Управителния съвет на Българското нефрологично дружество. В крайна сметка резултатът беше реми, 1,5 : 1,5 – единият от рецензентите прецени, че този обзор е нещо напълно нормално (може би защото и самият той „прави наука“ по същия начин). Вторият, общо взето каза, че има преписване,

но няма плагиатство. Третият рецензент – доц. д-р В. Т. беше категоричен, че това е плагиатство и дори беше изчислил, че 69% от текста на обзора е преписан от слайдовете на лекциите ми. Така Управителният съвет на Българското нефрологично дружество в името на това да не си разваля отношенията с никого на практика не взе никакво решение. Основният аргумент на „автора“ на обзора беше: „Да, но не можеш да ме осъдиш! ... Какво всъщност направи Управителният съвет на Българско нефрологично дружество? Направи нещо много непочтено – защити плагиатството в българската нефрология“.

Ето още два примера в този дух, които добре познавам.

Към първия от тях съм пряко съпричастен. През 2007 г. установих плагиатство в дисертация за придобиване на научната степен „доктор на науките“. Изнесох официално този факт и впоследствие авторът на дисертацията – деканът на Ф. Ф. факултет на Н-ския университет Б., не придоби пледираната от него степен. Случаят е добре известен, защото получи широка публичност, което ми позволява тук да се позова на него (Стефанов 2007). Въпреки установеното плагиатство обаче, колегата Б. бе избран да ръководи факултета за втори мандат. Отправих докладна записка по този случай до ректора на споменатия университет. Държа да отбележа, че в документа нямаше препоръка за наказание [1], а само съвет към ректора да подсказва на колегата да престане да дава лице на своя факултет в рамките на втория си мандат като декан. *Тази моя човеколюбива докладна записка не доведе до абсолютно никаква реакция от страна на ръководството на университета.*

На другия случай съм само свидетел, като той също получи медийна разгласа. Става дума за пренесени чужди текстове в хабилитационен труд на колега от друг университет (Гроздев 2014). Общото с описания по-горе случай на плагиатство е това, че и в този случай ректорът на университета остава безмълвен [2].

В друга статия от споменатото списание *Актуална нефрология* е описана една твърде любопитна интелектуална кражба, която може да се назове не само с обичайната дума „плагиатство“, която бледнее пред извършеното деяние, а чрез шеговития термин „плагиатство на квадрат“. Нека дам думата на автора на статията Веселин Ненов, който изнася и коментира плагиаторския фокус, извършен от човек, оглавил впоследствие университетската клиника по нефрология и диализа в Н-ската университетска болница:

„На конкурс за доцент в края на 90-те години направил фотокопия на

16 статии в престижни международни списания, като чрез метода на копирането вмъкнал името си, а в някои статии даже това на съпругата си сред съавторите на статиите. Няма да се притеснявате, ако ви хванат! Факт е, че днес И. си е шеф на една от най-престижните нефрологични клиники в България! Аз току срещна някой познат, и ако стане дума, вземе че ме попита: „Ама не го нали го реабилитираха?“. Всъщност много хора не знаят истината. Фалшификациите на И. бяха разкрити от конкурента му, който подаде официален сигнал до президиума на ВАК. Двама от набедените за съавтори учени от Западна Европа написаха писма, с които категорично отхвърлиха съавторството на И. Самият И. заяви в свое обяснение до ВАК, че не знаел как името му е отпаднало от въпросните статии, с което призна, че наистина е създавал тези фалшификации... А че И. е фалшификатор на научни статии знае целият Н-ски медицински университет. Лично бяха уведомени трима поредни ректори от тогава насам, уведомен бе и целият академичен съвет (около стотина доценти и професори) на Н-ския университет. Уведомен беше и шефът на Н-ската болница, но най-важното, уведомени бяха двама поредни председатели на президиума на ВАК (предишният и сегашният), както и съответната научна комисия и специализиран научен съвет. Един холандец наскоро ми каза: „Ако някой направеше такова нещо в Холандия, щеше да бъде уволнен на следващия ден“. Но не и в България!“[3] (Ненов 2008: 15 – 16)

И така, за какво ни говорят посочените примери, както и много други подобни на тях, които не е трудно да се добавят, но пък и не е необходимо да продължавам тази тъжна фактология. Говорят ни ясно за това, че *ръководствата на творчески съюзи и ректорски ръководства не реагират на доказани случаи за извършено плагиатство*. Ако споменатите случаи на плагиатство бяха извършени в чужбина, то както ясно показва практиката там, на колегите, извършили това деяние, щеше да бъде наложено подобаващо наказание. А у нас? У нас това неморално деяние не се наказва. Плагиаторите се разминават дори с напълно формални забележки и със символични предупреждения. Нещо повече, те не само не биват порицавани, но някои от тях са избирани за декани и шефове на университетски клиники.

Е, сега едва ли бих учудил някой от присъстващите на тази кръгла маса, ако кажа, че у нас реакциите срещу плагиатството се свеждат или до мърморене между колеги на чаша кафе, или в най-добрия случай до искрено осъждане на нечия интелектуална кражба, но в тесен кръг на единомишленици и

твърде често без последици за нейния извършител, пришил чужди идеи и текстове като части на свой научен труд.

Нещо повече: през 2010 г. електронни и печатни медии ни сюрпризираха със съобщението, че не някой друг, а самият ректор на Н-ската стопанската академия в гр. Х е плагиатор:

„Ректорът на Н-ската стопанската академия в гр. Х. доц. А ... оглавява необезпокоявано ВУЗ-а, въпреки че е доказан плагиат. Макар това да е установено от Научната комисия към Висшата атестационна комисия (ВАК), А. продължава незаконно и необезпокоявано да заема научна длъжност, а заради автономията на университетите държавата се оказва с „вързани ръце“ (Бозукова 2010: 1).

Е, след като цялата държава се оказва с „вързани ръце“ срещу това срамно и неморално деяние, каквото е плагиатството, то ректорските ръководства имат явно оправдание за своето мълчание, казано колкото на шега, толкова и с тъжно възмущение.

Това обаче все още не е всичко. Има още едно възходящо стъпало към аморалността. И то е не само премълчаване на плагиатството от страна на ръководствата на научни и научно-образователни институции, а налагане на наказание на оня, който го е разкрил. Като пример мога да приведа следния любопитния случай. В края на миналата година преподавателят по богословие в Шуменския университет Румен Ваташки се натъква на плагиатство, извършено от негов колега. През месец февруари 2014 г. на пресконференция той запознава обществеността с този казус, като доказва, че неговият колега К. е преписал стари трудове на архимандрит Методий Жерев.

„След изнесените данни, вместо похвала, Румен Ваташки получава наказание от университета. За три месеца му е спряно допълнителното финансово поощрение“ (Za Pernik.com 2014).

Когато прочетох през месец април т. г. за случая Ваташки, се надигна голяма веселба в душата ми, защото осъзнах, че в България все пак в нещо сме първи в света: първи в наказване на невинния, когото трябва да похвалим за неговата добросъвестност, и същевременно в помилване на виновния за извършване на интелектуална кражба. Едва ли е необходимо да се обзалагам, че в това отношение сме напълно уникални.

Преди две годии изнесох доклад със заглавие “Как е възможно плагиатството у нас?” на конференция, специално посветена на етиката в българската

наука (Стефанов 2012). Там посочих определени фактори от морално и психологическо естество, които правят възможни плагиаторските набези. Тук няма да повтарям нищо от онова, което вече съм казал там. Мисля обаче, че след като фактите около мълчанието на ректори и на ръководства на научни и творчески организации при очевидни случаи на плагиатство са налице, то *трябва да се запитаме за причините, водещи до това мълчание.*

Скромният ми опит в това отношение показва, че изброените ръководни фактори мълчат поради едно странно – и поне за мен непонятно – разбирание за запазване на авторитета на ръководените от тях институции. Това обаче наподобява замитане на боклука под килима, защото фактите за установените преписвания рано или късно се разпространяват сред съответните научни колегии, а и твърде често получават гласност в медиите. Тъкмо обратно, с неподправен авторитет биха се сдобили споменатите ръководни фактори, ако не премълчаваха случаите на плагиатство, защото така те ще застават на страната на морала. С мълчанието и бездействието си обаче те прикриват провиненията на плагиаторите и фактически стават съучастници на извършителите на интелектуални кражби.

Тук искам да изкажа твърдото си убеждение, че в преки съучастници на плагиаторите се превръщат и такива рецензенти, като например споменатите оценители от първия приведен случай, единият от които отрекъл факта на очевидното плагиатство, а другият излязъл с любопитната новаторска теза, че имало преписване, но нямало плагиатство. Лъжливите и извъртливи констатации от този сорт създават прецеденти за една порочна безнаказаност, на която могат да разчитат и други кандидати на славата, посягащи към чужди текстове и идеи.

Обективността на разглеждането ме заставя да обърна внимание на обстоятелството, че прикриващите плагиатство рецензенти имат зад гърба си като оправдание – макар и обтекаемо и формално оправдание – един не твърде ясно формулиран текст от Наказателния кодекс. В Раздел VII, озаглавен „Престъпления против интелектуалната собственост“, чл. 173, ал. 1 е постановено следното:

„Който издава или използва под свое име или под псевдоним чуждо произведение на науката, литературата или изкуството или значителна част от такова произведение, се наказва с лишаване от свобода до две години или с глоба от сто до триста лева, както и с обществено порицание“.

По мое мнение, тази формулировка позволява на един плагиатор, както и на евентуално подкрепящи го рецензенти, да пледират, че независимо от наличието на явно установими присвоявания на текстове от чужди научни трудове в работата на плагиатора, той не е плагиатор.

Причината за този парадокс е напълно прозрачна. Да си представим, че в книга от 150 страници са преписани дословно 50 страници от чужд труд или трудове. Ако това преписване е направено от книга с 300 страници например, или пък от три различни книги по двадесетина страници от всяка, то спокойно крадецът на чужда интелектуална собственост може да твърди, че не е крадец, просто защото позовавайки се на закона, не е откраднал нито целите, нито „значителна част“ от чуждите трудове. Така той формално може да negliжира акта на своята очевидна кражба, независимо че една трета от неговата книга е преписана!

За плагиатството не може да има нито давност, нито оправдание, свързано с обема на преписването. Дори един абзац от десет реда, но буквално пренесен от чужда публикация в такава на друг автор без указване на литературен източник и без необходимите кавички, трябва да се окачествява като неморален акт на „творческа“ изява.

Накрая искам да завърша с тезата, че един плагиатор не е такъв само поради факта, че съдът е определил наличие на плагиатство в негова публикация. Плагиатството, по мое дълбоко убеждение, не е предмет само или толкова на формално съдебно решение. *Плагиатството е резултат от нарушаването на ясни етически норми при осъществяването на един творчески акт, независимо дали това неморално деяние е облечено в някакво съдебно решение.*

Нека приведа в тази връзка емоционалното, но справедливо заключение от цитираната вече статия на Веселин Ненов:

„Мисля, че случаят с фалшификатора И. е много показателен. Няма нужда да търсите други проблеми в българската наука. Проблемите са очевидни. Освен това са и сериозни. А как да се разрешат тези проблеми? Аз мисля, че без морал нищо не може да се постигне. Мошениците като И. трябва да си отидат от българската наука. Само така може да се възстанови моралът и да се опитаме да изградим нещо върху разрухата ... И какъв университет може да бъде този университет, в който един фалшификатор е шеф на университетска клиника? Откъде

да черпят тогава вдъхновение за собственото си развитие неговите колеги, студенти, стажанти, специализанти? ... И не е ли точно проблемът с морала, който изгони един милион млади българи завинаги от България? Аз мисля, че на всички тези риторични въпроси отговорите трябва скоро да се получат. Много хора в България с нетърпение чакат тези отговори, повярвайте ми“ (Ненов 2008: 22).

Тук мога само да добавя, че доколкото обстоятелството за наличие на плагиатство в един научен труд е твърде лесно проверимо, то всякакви шикалкавения и отричания на извършено плагиатство водят до трудно излечима морална разруха.

БЕЛЕЖКИ

[1] Например, съгласно чл. 58, ал. 1, т. 4 от Закона за висшето образование се предвижда, че „Членовете на академичния състав се освобождават от длъжност със заповед на ректора: при доказано по установения ред плагиатство в научните трудове“.

[2] Вероятно мълчанието на ректорското ръководство е част от мотивите самият плагиатор да даде под съд колегите, които са установили интелектуалната му кражба, но в последна сметка той загуби съдебните дела – вж. П. Гроздев (2014).

[3] Тук не споменавам личния дискомфорт, сполетял автора на цитираната статия д-р Веселин Ненов, само защото си е позволил да сигнализира, заедно с още седем свои колеги, ръководствата на различни научни институции за интелектуалната кражба на И. За този факт виж подробно (Ненов 2008: 16 – 19).

ЛИТЕРАТУРА

Бозукова 2010: Бозукова, М. Плагиатство поставя под въпрос легитимността на ректора на Красьо Черния. Mediapool. Вж: <http://www.mediapool.bg/plagiatstvo-postavya-pod-vapros-legitimnostta-na-rektora-na-krasyo-cherniya-news161794.html>

Гроздев: 2014. Гроздев, П. Н-ският И. НЕ изчисти името си от клеймото „плагиат“. // Вестник „Струма“ от 27 март 2014 г.

Кривошиев 2008: Кривошиев, С. Плагиатството. – Актуална нефрология, 2008, том 8, бр. 2 (28), с. 10 – 13.

- Ненов 2008: Ненов, В. Как да постигнем научна кариера, като използваме фалшификации? – Актуална нефрология, 2008, том 8, бр. 2 (28), с. 14 – 36.
- Стефанов 2007: Стефанов, А. Материали от една защита. – Философия, 2007, № 4, с. 3 – 6.
- Стефанов 2012. Стефанов, А. Как е възможно плагиатството у нас? – В: Драмалиева, В. и Маринова, Е. (ред.), Етиката в българската наука. Седма национална конференция по етика, 4 – 5 ноември, 2011 г., София: Издателски комплекс – УНСС, с. 177 – 179.
- Za Pernik.com. 2014. http://www.zapernik.com/obshtestvo/shumenskiyat-universitet-nakaza-rumen-vatashki-zaradi-otkritoto-ot-nego_30797/

Бележка на редактора: Имената на засегнатите лица, вкл. и в цитираната литература, са заменени с инициали от редактора.